

Politika Logo

☐ Meni

Zavičaj je bolno mjesto

utorak, 13.10.2015. u 22:00

Osad su ovaj komad režirale žene. To ima jednu prednost: žene nemaju neku naročitu potrebu da skidaju glumce do gologa, a čini se da ih isto tako prizori uriniranja ne usrećuju naročito” – kaže Slobodan Šnajder, jedan od najistaknutijih savremenih hrvatskih dramskih pisaca koji živi i radi u Zagrebu, povodom predstojeće premijere svoga komada *Enciklopedija izgubljenog vremena* 23. oktobra u Novom Sadu, treće postavke posle varaždinske (četvrta će biti u Parizu), koju je, kao i novosadsku, režirala Snježana Banović. „S njom volim raditi jer je nenasilna, ne izbacuje glumce s proba, a trpi i pisca (ako šuti). Na Cetinju je posve drugačije čitanje pokazala Lidija Dedović. Isti je komad u BiH jako htjela raditi veoma nadarena Tanja Miletić ali joj to nisu dopustili jer se ni ona ni ja ne uklapamo u koterijske rasporede 'u regionu' (tu se pak trži po načelu: ja tebi, ti meni, već niz godina). U Novom Sadu, gdje sam zadnji put izveden prije 28 godina, sada me u Pozorištu mladih igra dobra kombinacija iskusnijih glumaca i mladih kolega od kojih većina nije dosad skupila ni tih 28

godina. Osobito mi je drago što moj komad zvuči kako je napisan. Nitko nije ni spomenuo titlove.”

U „Enciklopediji izgubljenog vremena” Gregor Samsa, bivši radnik u železari, sada na „čekanju”, odbija da umre jer mu zemaljski bogovi „duguju” 42 godine i sedam meseci života izgubljenih u argatovanju. Sledi niz tragikomičnih nesporedaka jer čak i Bog treba vremena da nađe kombinaciju koja će neutralizovati ovog borbenog lukavca...

Da, jer Gregor je pametan i prijek, i ne da se smesti. Naravno, ni Bog koji vodi svoju korporaciju nije neki naivac. Zasad je ta borba ipak veoma neravnopravna, ali tko zna. U *Enciklopediji* ima jedna podvala koja dosta dobro odražava stvarne prilike u svijetu. Naime, kad gospođa Smrt uvjeri Boga da je Samsa u pravu i da mu se neživljeni dijelovi života moraju vratiti. Bog ne vraća Samsu u doba uvijek buntovne mladosti, kako bi slijedilo iz lijevčeva izračuna, već ga pretvara u bebicu. Time stari lukavac na nebu infantilizira svaki mogući otpor do pelena. U drami jedino Samsa shvaća o čemu se radi i kakva je ta njegova „pobjeda”: to su oni rozi na samom kraju, koje pokazuje Nebu (Korporaciji) usred razdragane rodbine oko njegova odra. Vidjet će se.

Vaš recept da uništena železara proradi bio bi u tome da ovi „heavy-metalci” uzmu stvar u svoje ruke? Čak da ponovo izliju glave obezglavljenih partizanskih spomenika?

Čini se da je „svjetska procjena” za naše krajeve naprotiv u sljedećem: kod nas ne bi trebalo biti nekakve proizvodnje, najmanje industrijske. Zemlje, proizašle iz rasapa bivše zajedničke države, imaju biti prohodne, s glavnom granom, kad je Hrvatska u pitanju, uslužno-turističkom. Već je Hitler bio naumio odmarati svoju „radničku klasu” na toplom jugu. O čežnji Rusa za „toplim morem” da se i ne govori. Ovoga sam ljeta na brodu razgovarao s mladom Ruskinjom koja mi se klela da je Odesa ništa, a Trogir da je sve. Što se pak spomenika tiče, tu se svijetu živo fućka.

Još od „Hrvatskog Fausta” svako Vaše delo dodaje „gorivo” Vašem neprikosnovenom bernhardovskom statusu u hrvatskoj kulturi. Kako se nosite sa time?

Dobro je dok goriva ima. Ja sam u dubokoj penziji, to je nešto kao, od većine jedva dočekana, moja „društvena smrt”. Ali što je tu je. Nadam se da će roman *Doba mjedi* biti čitan više od prvog romana *Morendo*, koji jedva da je i recenziran. Uzgred, ne želim da išta sa mnom u vezi bude „neprikosnoveno”. Onaj tko je „neprikosnoven” kad-tad naći će se u prašini, spreman da bude „pohovan”.

Pre obrade istinitog ubistva sindikalnog vođe Milana Nemakuće u „Enciklopediji”, u Vašim pričama govorili ste o zločinima nad civilima u Oluji (u zbirci „505 sa crtom”), i nad porodicom Zec, mnogo pre Frlićevog komada.

Ubojstvo sindikalnog funkcionera, kao i mnoga slična, na kućnom pragu (na primjer, mučko ubojstvo Levara), nije nikada istraženo. Likvidacija obitelji Zec jest, ali je odvratnom fiškalsko-političkom domislicom presuda eskamotirana, a počinitelji su oslobođeni. Pametnome dosta da shvati gdje živi i da pažljivo prelazi svoj kućni prag osvrćući se. Šifra: Ćuruvija!

Lani ste se otvoreno posvađali s Oliverom Frlićem? Šta Vas je najviše pogodilo u njegovom scenskom čitanju „Hrvatskog Fausta”?

Ništa me nije moglo pogoditi u „scenskom čitanju HF-a”, jer nečeg takvog nije bilo ni u namjeri. Ja sam pogledao Frlićeve rasporede da bih shvatio kako je za režiju HF-a uspio odvojiti nevjerojatnih 21 radnih dana. Činilo mi se premalo, uza sve razlike u našim talentima u njegovu korist. Taj sam komad pisao tri godine. Savjetovao sam mu, tonom čak molećivim (a po godinama bih ga mogao posiniti) da režiju HF-a odgodi, posvršava svoje ugovorene poslove, to jest da si da vremena... da dopusti glumcima organski rast uloga... Ovu formulaciju genij je ismijao te mi je, kretom pošte, odgovorio da skida komad.

Pa vi svi u „regionu” mislite i dalje što god hoćete, ali znajte da nitko, ni u Hrvatskoj ni bilo gdje drugdje, nije više pridonio

odsustvu toga komada, možda i konačnom, od Frlića. To je fantastična strategija intelektualnog rada. K tomu, on je od mene, kao starijeg čovca, mogao ponešto dobiti. Ali on ne želi dobiti, on hoće oteti.

Nije li prirodno da svaka nova generacija stvaralaca bude radikalnija i smelija od prethodne?

Apsolutno. Krajnje je vrijeme za smjenu generacija. Iza Frlića tiskaju se mladi, radikalniji od njega. U roku keks, jerbo će inače teatar oboljeti od reume koja se najavi tu negdje, iza četrdesete.

Sad je došao na red Ristić da ga Frlić „scenski obradi” (čitaj: da mu se naruga). A propos Ljuše Ristića citirat ću Ničea: „Ne treba oprostiti kršćanstvu što je upropastilo Paskala!” Ne treba oprostiti politici što je upropastila Ristića. Ali on je bio i ostao čovjek koji u mojoj generaciji ima najkvalitetniju scensku maštu. Frlićeva već je danas jako sasušena. Otud mu predlažem da Ristiću da raditi u Rijeci. *Hrvatskog Fausta*, naravno.

Šta Vam znači novosadska premijera, sad kad najnovije barijere između Srbije i Hrvatske prete da prerastu u bukvalne zidove?

Već i činjenica da je to prva moja predstava u tri godine znači mi mnogo. Zatim, nova čitanja komada nastoje potvrditi njegovu živost. Bukvalnih zidova ipak, nadati se, neće biti. Ali gori su zidovi u glavama. Od političara ništa ne očekujem. Zato, poradimo na transformaciji u transpolitičko društvo.

Šta bi još Srbi mogli da učine za Hrvatsku u finišu njene predizborne groznice?

Da, tu postoji neki nesrazmjer: Srbija je Hrvatskoj važnija no obratno. Srbi se naprimjer baš ne bave pitanjima dvojezičnih tabli. Vratio sam se u ponedjeljak iz Novog Sada: sve table uz cestu pisane su i latinicom i ćirilicom. Užas!

Novi roman „Doba mjedi” koji uskoro izlazi kod TIMpresa rekonstruiše sudbine u trouglu Vašeg oca i majke i Vas. Frojdovska tema?

Svakako, to je moj „obiteljski roman”. Kad preci minu i preminu, mi i dalje nosimo njihove zagonetke i podjele. Kad su te podjele duboke, živite kao kontroverzno biće.

Moja službena oznaka u Hrvatskoj glasi: Pisac kako-tako, ali – kontroverzan. Nitko, međutim, ne bira svojega oca i majku. Moj otac i majka nisu se poznavali, osim što su se, uoči rata, možda sretali na vinkovačkom korzu. Kad je moj budući otac „dignut” u njemačku vojsku, majka je odvedena u Staru Gradišku. Kako bi u njihovu slučaju završio onaj lijepi šlager: „Milena, generacija moja, da smo se ranije sreli...”, da je moja majka, dok je kao obavještajka kurirala Srijemom između fronti, srela svojega budućeg muža, u ostatku uniforme Waffen-SS-a, koji se, na biciklu, vraćao u Nuštar? Ili da je on, kao mnogi Folksdojčeri, bio postao čuvar u koncentracionom logoru? Ne doduše u hrvatskim logorima jer njih su ustaše, nekom čudnom „ljubomorom”, čuvali kao svoju domenu. Već recimo u Aušvicu, gdje smo bili dobro zastupljena na objema stranama: i žrtava i njihovih mučitelja.

Priča je evropska. Nisam htio suditi, ali sam povukao liniju i nju sam branio kao da je fronta, između osobe koja je, iako bez krivnje, puki objekt historije, i one koja u njoj aktivno sudjeluje svojim izborom. Ali ja sam i jedno i drugo.

U čemu je razlika između nekadašnje očeve pozicije stranca u zavičaju i Vaše pozicije u njemu?

Pravi stranac može se biti jedino u zavičaju. Čak je i s domovinom, ma što to bilo, lakše izaći na kraj. U pojmu „domovina” ima neki politički suzvuk, koji se da mijenjati. Zavičaj je apsolut i bolno mjesto.

Negdje početkom devedesetih moj je otac primio pismo iz Njemačke koje je bilo namijenjeno meni, sinu. U njemu je brat mojega djeda izrazio zabrinutost zbog toga što je „kod nas opet rat”... I onda je gotovo proplakao zbog svoje – bašte u Nuštru. Slavonski Nijemac, Johanes Šnajder, bio je u svemu slavonski *bauer*, paor, i njemu je njegova bašta bila ono što je sveučilišnom

profesoru njegova biblioteka.

A 1945. većina „naših Švaba” su protjerani, često onako surovo kao što su nacisti tjerovali Židove. Tako su svi morali platiti za neke. To se etničko čišćenje može usporediti s onim u povečerje Oluje, ali ako se pomnoži barem sa tri.

„Doba mjedi” fokusira se na poljski front, 1943-45. Šta Vas je najviše iznenadilo među činjenicama o tome?

Dok nisam počeo baviti se „poljskim stvarima”, bio sam sklon misliti da je naša historija najgora na svijetu. To nije istina. Poljsku je silovao tko je htio. Ona je imala protiv sebe na istoku boljševizam, a na ljubljennom zapadu Njemačku Bahovih fuga, ali i koncentracijskih logora. Ovo potonje, i logor i fuga, jesu nažalost legitiman „porod od tmine” visoke kulture, kako bi rekao Gundulić, ako je ono prvo „Azija”. Kultura očito ne štiti od pada u barbarstvo.

A Poljsku Poljaci drže „Kristom među narodima”.

Kad je crvena armija istjerala Nijemce i kad su Poljaci stali čistiti Poljsku od njemačkog stanovništva, mnogi su se Poljaci i sami našli u tragičnoj poziciji usred jedne pobjede koja je upravo pobjeđivala – pobjednike. To su naravno bili pripadnici poljske Zemaljske armije koje su Rusi nemilosrdno internirali, što god to značilo. Ali i autentični poljski partizani, pripadnici Narodne armije, od kojih su mnogi počeli shvaćati da azijski „komunizam” neće moći biti implantiran u Poljsku nego silom, imaju problema s tom pobjedom. Pri tome se čini da je najbolji „kadar” već ranije eksterminiran u staljinskim čistkama. Od te situacije nemogućeg izbora do Solidarnosti vodi ravna crta. Posebna je tema poljski antisemitizam: što ga više istražujem, to mu se više čudim.

Ofelijanski je prizor plutanja leša devojke Sofije, iz logora smrti, Savom i Dunavom do Crnog mora, gde se preobrazi u sirenu. Ko je ona?

Sofija je uistinu postojala. Ona je, mislim, jedina žena koju je moj otac stvarno volio. Ostavio joj je nekoliko stihova. Moj je otac, naime, bio pjesnik. Bilo mi je zanimljivo ali i tužno pratiti kako nestaje iz novih izdanja antologija hrvatskog pjesništva. Upravo ti stihovi o Sofiji mogli su ostati, oni su autentična muka u lirskom ruhu. Opis pogreba mogega oca, koji, u svom oficijelnom dijelu, baš nije bio „posjećen”, u romanu je autentičan. Bio je to ukop tzv. dobrog čovjeka koji, međutim, nije bio posve „naš”. Stari je bio skeptičan prema masovnim zanosima, na primjer onima kojima su bile zanjete i ponijete devedesete prošlog vijeka. U stanovitom smislu, ja sam svjedočio svom vlastitom pogrebu jer njemu je to bilo svejedno.

Seobe su usud ovog tla, od mitske plovidbe Kempfovih iz Nemačke Dunavom u „Transilvaniju”, do aktuelne selidbe bliskoistočnih izbeglica. Šta činiti?

U godini 1770. kad su „moji Nijemci” dospjeli u Vukovar, da bi završili u Nuštru, Njemačka je bila gladna; Slavonija, nakon turskih poraza, prazna s mnogo neobrađene zemlje. Došli su u okviru terezijanskih reformi, kako se to veli, trbuhom za kruhom. Onda su 1945. uglavnom protjerani, isto kao Nijemci iz Šlezije ili Sudeta. Od kasnih pedesetih godina prošlog stoljeća na stotine tisuća „gastarbajtera” otišlo je u pravcu suprotnom od rute terezijanskih kolonista, dakle na Zapad, takođe trbuhom za kruhom. To je historija: stalni pokušaji da se sretnu trbuh i kruh.

Zasad se glede izbjeglica ne čini ništa, aparature država su u komatoznom stanju. A ne čini se ništa jer se vjeruje da se radi samo o nekoj vrsti „tranzicije” preko naših teritorija prema Zapadu. Mislim da će stvarnost ispasti drugačije. Sreo sam prije nekoliko dana grupu izbjeglica. Pitali su me: Gdje je Slovenija? Pokazao sam im pravac, baš kao što se u *Enciklopediji izgubljenog vremena* pokazuje pravac za Češku. Slovenija je od te točke bila na 20 kilometara, no oni su odmah počeli pješaćiti. A tko zna, možda će me netko od njih sutra liječiti? Možda će moj unuk i njegov sin biti prijatelji?